

بررسی نظرات مدرسان کتابداری درباره لزوم بازنگری قواعد فهرستنویسی انگلوامریکن در تطبیق آن با فهرست‌های رایانه‌ای^۱ (گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران)

افسانه محسن‌زاده کورایم^۲

چکیده: زمانی که ویرایش ۲ قواعد فهرستنویسی انگلوامریکن تدوین شد، نیازهای فهرست‌های دستی و قالب‌های اطلاعاتی که در آن زمان وجود داشت، در نظر گرفته شده بود، اما در حال حاضر با ظهور رایانه‌ها و استفاده از آنها به عنوان محمل فهرست‌ها و با توجه به قابلیت‌های فهرست‌های رایانه‌ای و همچنین ظهور منابع اطلاعاتی جدید، حضور برخی قواعد و کاربرد آنها و نیز اساساً اطلاعات موجود در فهرست‌ها به دلیل محدودیت‌شان مورد تردید قرار گرفته است، لذا این پژوهش با هدف پی‌بردن به دیدگاه‌های مدرسان کتابداری در ارتباط با تغییرات و ویرایش قواعد فعلی صورت گرفته است. روش این پژوهش پیمایشی است و اطلاعات آن با استفاده از پرسشنامه گردآوری شده است.

مقدمه

با توجه به حجم روزافزون اطلاعات و میزان منابع که به مجموعه کتابخانه‌ها افزوده می‌شود، استفاده از نظام‌های دستی به دلیل سرعت کم، محدود بودن دامنه کار، صرف انرژی و

۱. برگرفته از: افسانه محسن‌زاده کورایم، "بررسی نظرات مدرسان کتابداری درباره لزوم بازنگری قواعد فهرستنویسی انگلوامریکن در تطبیق آن با فهرست‌های رایانه‌ای". پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه تهران، دانشکده علوم تربیتی، ۱۳۷۸.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران

هزینه بیش از حد، دیگر مؤثر و مقرون به صرفه نیست. امروزه رایانه‌ها به دلیل ویژگی‌ها و توانایی‌های خاص خود (دقت، جامعیت و سرعت فوق‌العاده) به عنوان مناسب‌ترین وسیله برای انجام امور مختلف کتابخانه مورد توجه و استفاده قرار گرفته است (فتاحی، ۱۳۷۴).

در کار فهرست‌نویسی نیز رایانه‌ها امکانات و توانایی‌های فراوانی برای تهیه‌کنندگان و استفاده‌کنندگان از فهرست‌ها فراهم ساخته‌اند.

در مقایسه با گذشته فهرست‌نویسان کمتر در فهرست‌سازی (طراحی، و تولید فهرست‌ها) به ویژه از نظر ساختار فهرست و محیط ارتباطی کاوش‌گران با فهرست (مثل شیوه‌ها و فنون جست‌وجو)، بازبایی آثار و شیوه‌هایی که اطلاعات کتابشناختی نمایش داده می‌شوند، دست دارند (فتاحی، ۱۳۷۶، ص ۷-۹).

همچنین از جهتی دیگر سرعت و توانایی بسیار زیاد رایانه‌ها، مراجعان به کتابخانه‌ها و یا استفاده‌کنندگان از فهرست‌های اپک^۱ را قادر ساخته است تا هر کتاب یا مجموعه‌ای از انواع مختلف منابع اطلاعاتی را از جنبه‌های مختلف بازبایی کنند.

با توجه به آنکه محمل‌های فهرست‌ها در حال حاضر تغییر کرده است ولیکن فهرست‌نویسان همچنان برای فهرست‌نویسی منابع^۲ از قواعد فهرست‌نویسی که مبتنی بر اصولی است که به تدریج در دو سده اخیر به ویژه با تلاش کتابدارانی چون آنتونی پانیزی^۳، چارلز جوت^۴، چارلز امی کاتر^۴، و سیمور لوبتسکی^۵ شکل گرفته‌اند، استفاده می‌کنند، اهم این اصول در کنفرانس بین‌المللی اصول فهرست‌نویسی^۶ (پاریس: ۱۹۶۱) مورد توافق جهانی قرار گرفت، در کنفرانس پاریس سعی شد تا تفاوت‌های موجود در فهرست‌نویسی کشورهای مختلف برطرف شود و اصولی تدوین گردد که موجب هماهنگی کتابشناسی‌های ملی و در نتیجه تبادل آسان‌تر اطلاعات کتابشناختی در سطح کشورها شود، امری که در دهه بعد نهایتاً به کنترل کتابشناختی جهانی منتهی شد (فتاحی، ۱۳۷۶، ص ۳۸-۵۸).

اکنون پس از گذشت حدود ۴۰ سال از کنفرانس پاریس و بروز تغییرات و تحولات اساسی در شیوه تهیه فهرست‌ها، که بیشتر ناشی از کاربرد رایانه‌ها و گسترش شبکه‌های کتابشناختی^۷ است، به بسیاری از اصول و قواعد فهرست‌نویسی و کارکردهای آن در محیط‌های جدید، به دیده تردید نگریسته می‌شود.

1. Online Public Access Catalog

2. Anthony Pannizzi (1779-1897)

4. Charles Ammi Cutter (1837-1903)

6. International Conference in Cataloguing Principles (ICCP)

3. Charles Jewett (1816-1868)

5. Seymour Lubetzky (1898-)

7. Bibliographic networks

طی چند سال اخیر حرکت‌های وسیع و گسترده‌ای دربارهٔ تجدید نظر در اصول و قواعد فهرست‌نویسی با توجه به تغییر محمل‌ها صورت گرفته است، از جمله فعالیت‌های یا کمیتهٔ مشترک^۱ برای تجدید نظر در قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن است، این کمیته کنفرانس‌هایی را به صورت سالانه برگزار می‌کند و مقالات و نتایج این کنفرانس‌ها به وسیله انجمن کتابداری آمریکا، انجمن کتابداری کانادا و انجمن کتابداری با ریاست جین ویس^۲ منتشر می‌شود. نتایج آخرین کنفرانس کمیتهٔ مشترک (۱۸-۲۰ اکتبر ۱۹۹۹ در پریس بین استرالیا)^۳ نشان دهنده توجه فراوان به امکانات رایانه‌ها، در نظر گرفتن منابع اطلاعاتی رایانه‌ای جدید نظیر دی.وی.دی. (DVD)، سی.دی. و... در هنگام فهرست‌نویسی و مفاهیم رایانه‌ای در محیط فهرست‌ها بود.

این‌گونه حرکت‌ها و مطالعاتی که در حال شکل گرفتن است، همگی به ما نوید برگزاری کنفرانسی، نظیر کنفرانس پاریس را در آینده‌ای نه چندان دور می‌دهد که بدون تردید در آن ویرایش جدیدی از قواعد انگلوامریکن ارائه خواهد شود، لذا به منظور ارائه چنین ویرایشی، می‌بایست مطالعه‌ای همه‌جانبه توسط نهادها و انجمن‌های کتابداری جهت یک پیش‌بینی همه‌جانبه در رابطه با اصول و قواعد فهرست‌نویسی در ارتباط با محیط جدید (رایانه‌ها) و همچنین در رابطه با برطرف کردن بهتر نیاز استفاده‌کنندگان با توجه به امکانات رایانه‌ها صورت گیرد.

بیان مسئله

از هنگام انتشار ویرایش دوم قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن جنبه‌های گوناگون این قواعد توسط استفاده‌کنندگان آن مورد بررسی عمیق گرفته و در نتیجه در این زمینه شرح و تفسیرهایی بی‌شمار، گاه مثبت و گاه منفی به چاپ رسیده است (موسوی، ۱۳۶۹، ص ۲۷۲-۲۸۹). پروژه مارک در سال ۱۹۶۸ و روند فزایندهٔ کاربرد رایانه‌ها در فهرست‌نویسی و فهرست‌سازی، تبادل داده‌های کتابشناختی، ایجاد و گسترش شبکه‌های کتابشناختی...، توسعهٔ نرم‌افزارهای یکپارچهٔ کتابخانه‌ای، تأثیرپذیری این نرم‌افزارها از پایگاه‌های نمایه‌سازی و بانک‌های اطلاعاتی، محیط فهرست‌ها را نسبت به گذشته بسیار دگرگون کرده است. این دگرگونی فهرست‌نویسان را با پرسش‌هایی اساسی در باب اصول و قواعد فهرست‌نویسی و فهرست‌سازی رو به رو کرده است (فتاحی، ۱۳۷۶، ص ۳۸-۵۸).

1. Joint Steering Committee: For revision of Anglo- American cataloguing rules

2. Jean Weihs

۳. کنفرانس JSC در مارس ۲۰۰۰ در سانتیاگو برگزار شده است.

افزودن بر آن، اگرچه فهرست‌های رایانه‌ای جدید از سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای پیشرفته‌تری سود می‌برند، اما هنوز هم مشکلات جدی و قابل ملاحظه‌ای در جست‌وجو، بازیابی، و نمایش اطلاعات کتابشناختی در این فهرست‌ها وجود دارد که در مجموع بر کارایی و سودمندی آنها اثر منفی می‌گذارد. این مسائل همچنان که در پژوهش‌ها و مقاله‌های انتشار یافته در زمینه فهرست‌نویسی و فهرست‌سازی بازتاب یافته است، نشانگر آن است که امکان دارد اصول و قواعد فهرست‌نویسی موجود، همخوانی و رابطه کمتری با محیط رایانه‌ای داشته باشند، غالباً ادعا می‌شود که قواعد انگلوامریکن ۲، بر پایه مفاهیم و اصولی تدوین یافته که مربوط به دوره پیش از کاربرد رایانه‌ها در کتابخانه‌ها است و از این رو نمی‌تواند به فهرست‌نویسان در ساختن فهرست‌های رایانه‌ای کارآمد کمک کند (فتاحی، ۱۳۷۶، ص ۳۸-۵۸).

شاید در کشور ما برای بسیاری از فهرست‌نویسان و افرادی که در بخش‌های خدمات فنی مشغول به کار هستند و یک نرم‌افزار کتابخانه‌ای از پیش آماده شده در اختیار آنها گذاشته شده است، بسیاری از سؤالاتی که برای نگارنده این نوشته پیش آمده است، وجود نداشته باشد، چرا که نگارنده با تماس‌هایی که با برخی از این افراد داشت، متوجه شد که اغلب این افراد حقیقتاً با رایانه‌ها و امکانات آنها آشنایی چندانی ندارند. برای کارکنان بخش‌های خدمات فنی در کشورهای نظیر کشور ما که هنوز بسیاری از این بخش‌ها به شبکه‌های پیوسته دسترسی ندارند رایانه‌ای که در اختیار دارند تنها در یک نرم‌افزار کتابخانه‌ای تحت نظام DOS و در مراحل پیشرفته‌تر در محیط ویندوز خلاصه می‌شود، لذا از نظر آنان همین قواعد موجود، کافی به نظر می‌رسد.

چندی پیش برای نگارنده فرصتی پیش آمد تا در طراحی یک بانک اطلاعات حضور داشته باشد، به منظور طراحی این بانک شرایطی پیش آمد تا فلسفه وجودی تمام عناصر کتابشناختی موجود در یک پیشینه کتابشناختی را به منظور طراحی بانک شرح دهم، لذا به مطالعه بسیاری از مسائل کتابشناختی پرداختم، در جریان طراحی این بانک متوجه شدم که بسیاری از اصول و قواعد فهرست‌نویسی که ما کتابداران تعصب فراوانی در رعایت آن‌ها داریم در محیط‌های رایانه‌ای، اصولی زائد، زمان بر و باعث اتلاف هزینه است، همچنین در بسیاری از موارد این اصول هیچ‌گونه همخوانی با نیاز استفاده‌کنندگان که هدف نهایی از تهیه فهرست‌ها همین قشر هستند را ندارد.

استفاده‌کننده از فهرست (به خصوص در فهرست‌های پیوسته) توقع دارد پس از صرف زمان و هزینه، به اطلاعاتی بیشتر و بهتر در مورد آن منبع دست پیدا کند، به طور مثال اطلاعاتی بیشتر درباره ناشر، فهرست مندرجات منبع و...

با توجه به آنچه که در بالا ذکر شد و با توجه به امکانات فوق‌العاده رایانه‌ها در ذخیره،

بازیابی، و نمایش اطلاعات، نگارنده بر آن شد تا درباره این مسئله (لزوم بازنگری قواعد فهرستنویسی با توجه به امکانات رایانه‌ها) نظرهای اهل حرفه را در ارتباط با تغییراتی که بایستی در ویرایش دوم انگلوماریکن انجام گیرد، ارزیابی کند.

تعریف اجزای مسئله

مدرسان کتابداری: در این بررسی منظور از مدرسان کتابداری، اعضای هیئت علمی گروه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران است. قواعد فهرستنویسی انگلوماریکن: منظور ویرایش دوم قواعد بازنگری شده انگلوماریکن در سال ۱۹۸۸ است.

فهرست‌های رایانه‌ای: در این بررسی، تمامی انواع فهرست‌هایی است که از محمل رایانه برای ذخیره، بازیابی، و نمایش آن‌ها استفاده می‌شود.

پرسش‌های اساسی پژوهش

پژوهش حاضر بر آن است تا درباره سؤالات زیر نظرسنجی کند:

۱. نظر اعضای هیئت علمی درباره کاربرد برخی از اجزای فهرست تحلیلی در فهرست‌های رایانه‌ای و گسترش عناصر اطلاعاتی پیشنهادی در فهرست‌های رایانه‌ای چیست؟
۲. نظر اعضای هیئت علمی درباره محل عناصر کتابشناختی، نمایش آنها، و همچنین لزوم رعایت و یا عدم رعایت قواعد نقطه‌گذاری، وجود سرشناسه (نام اشخاص، سازمان‌ها، همایش‌ها و ...) شکل مستند انواع آن و محل نمایش آن در فهرست‌های رایانه‌ای چیست؟
۳. نظر اعضای هیئت علمی درباره کاربرد عنوان‌های قراردادی و تکرار نام پدیدآورندگان در قسمت توصیفی فهرست‌های رایانه‌ای چیست؟
۴. از نظر اعضای هیئت علمی، در تدوین این قواعد بیشتر نیاز و دانش چه گروهی در نظر گرفته شده است، جامعه مراجعه‌کننده به آن یا جامعه کتابداران؟

هدف و فایده پژوهش

هدف این پژوهش پی بردن به دیدگاه‌ها و رویکرد مدرسان کتابداری در ارتباط با تغییرات اساسی است که در ویرایش دوم انگلوماریکن به منظور بهره‌گیری و استفاده بهینه از امکانات رایانه‌ها، صورت خواهد گرفت.

نتیجه هرگونه تغییر و تحول و یا تجدید نظر در اصول و معیارهای پایه هر دانشی بدون

مطالعه عمیق قبلی و نظرسنجی از دست‌اندرکاران آن امر و یا استفاده‌کنندگان از آن محصول به خطا می‌رود، لذا نگارنده، این پژوهش و یا پژوهش‌هایی در این راستا را لازمه هرگونه تجدیدنظری در اصول و قواعد فهرستنویسی انگلوامریکن می‌داند.

جامعه و روش پژوهش

جامعه مورد بررسی این پژوهش، اعضای هیئت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران است. روش پژوهش، پیمایشی، و ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه با سؤالات بسته بوده است و اطلاعات آن در زمستان سال ۱۳۷۸ گردآوری شده است. به دلیل محدودیت جامعه آماری، روش نمونه‌گیری خاصی اعمال نشده است. ۷ پرسشنامه در میان اعضای هیئت علمی گروه مذکور توزیع شد که از این تعداد ۶ نفر (۸۵/۷ درصد) به پرسشنامه‌ها پاسخ دادند و تجزیه و تحلیل‌نهایی بر روی این ۶ پرسشنامه صورت گرفته است.

پیشینه پژوهش

در رابطه با موضوع این پژوهش دو پایان‌نامه ایرانی در مقطع دکتری دانشکده مطالعات کتابداری، اطلاع‌رسانی، و آرشیو دانشگاه نیوساوت ولز استرالیا ارائه شده است: پایان‌نامه آقای رحمت‌الله فتاحی^۱ با عنوان "بررسی همخوانی اصول فهرستنویسی با فهرست‌های رایانه‌ای" که در آن به بررسی میزان همخوانی (سازگاری و کفایت) اصول جاری فهرستنویسی توصیفی و محیط‌های رایانه‌ای پرداخته شده است، با استفاده از روش مطالعه تاریخی و تحلیلی، اصول و قواعد تدوین شده در کنفرانس پاریس (۱۹۶۱) که مبنای قواعد فهرستنویسی موجود و از جمله قواعد انگلوامریکن است، مورد بررسی قرار گرفته و اساس وجودی آنها با توجه به منطبق رایانه و تغییراتی که فن‌آوری رایانه‌ها در شیوه ذخیره، بازیابی و نمایش اطلاعات کتابشناختی ایجاد کرده‌اند، زیر سؤال می‌رود. یافته‌های این پژوهش عبارتند از: اصول جاری فهرستنویسی با ماهیت محیط کتابشناختی ربط دارند تا به محیط فیزیکی فهرست‌ها، لذا این اصول همچنان در محیط رایانه‌ای به قوت خود باقی خواهند ماند، با وجود

1. Rahmatollah Fattahi, "Relevance of cataloguing principles to the online environment: An historical and analytical study" (ph.D thesis of library and information sciences, school of information, library and archive studies, university of New south wales, 1996).

تمام توانایی‌هایی که رایانه‌ها در ذخیره و جست‌وجوی اطلاعات دارند، کاستی‌هایی در بازیابی و نمایش اطلاعات دارند و در انتها هم یک فهرست آزمایشی با ایده‌ای نو در رابطه با ایجاد فهرست‌های جدید با عنوان "آرپیشینه" که ساختاری سلسله‌مراتبی دارد و در آن رابطه اثر اولیه با تمام نمودها و سایر آثاری که به نوعی با آن ارتباط دارند؛ نشان داده می‌شود، ارائه شده است (پرسشنامه اطلاع‌رسانی، فروردین ۱۳۷۸، ص ۷-۹).

پایان‌نامه‌ای که در این قسمت مطرح می‌شود اگر چه در ارتباط مستقیم با موضوع این پژوهش نیست، لیکن از آنجا که این پژوهش نیز با هدف تبدیل فهرست‌های دستی به رایانه‌ای مارک^۱ به بررسی محیط کتابشناختی پرداخته است به عنوان پیشینه این پژوهش معرفی می‌شود. پایان‌نامه آقای مرتضی کوکبی^۲ با عنوان "تدوین فرمت فهرست‌نویسی ماشین‌خوان (مارک) برای ایران" که با هدف بررسی یک فرمت فهرست‌نویسی ماشین‌خوان برای محیط کتابشناختی ایران می‌باشد و با هدف به کارگیری فرمت مارک ملی ایران یا به عنوان مبنایی برای ساختن فرمت مارک ملی ایران انجام شده است.

نتایج این پژوهش نشان دادند که یونی مارک با اندک تغییراتی می‌تواند پاسخگوی نیازهای محیط کتابشناختی ایران باشد و سپس در مرحله بعد، بررسی چند فرمت مارک که بر مبنای یونی مارک ساخته شده بودند، آشکار ساخت که برخی از این فرمت‌ها با تغییراتی مشابه، تغییرات مورد نیاز برای ایران تمهیداتی فراهم ساخته‌اند.

پژوهشی با عنوان "ارزشیابی ویرایش دوم قواعد فهرست‌نویسی انگلومریکن" توسط نوریه موسوی^۳ انجام شده است، این بررسی ۶ سال پس از وضع این قوانین به منظور آگاهی بر نگرش‌ها و آرای فهرست‌نویسان عضو انجمن کتابخانه‌های پژوهشی امریکا و مدرسان فهرست‌نویسی مورد تأیید انجمن کتابداران امریکا نسبت به ویرایش دوم قواعد فهرست‌نویسی انگلومریکن و نیز نظرآنان درباره خط‌مشی‌های احتمالی قواعد فهرست‌نویسی در آینده انجام گرفته است (موسوی، ۱۳۶۹، ص ۲۷۲-۲۸۹).

نتایج به دست آمده از این بررسی نشان می‌دهد که حمایت بسیار مثبت و همه‌جانبه‌ای در میان هر دو گروه فهرست‌نویسان و مدرسان نسبت به ویرایش دوم قواعد انگلومریکن وجود دارد، پاسخ دهندگان با تدوین سومین ویرایش انگلومریکن مخالف بودند، اما تغییرات در

1. MARC: Machine Readable Cataloguing

۲. مرتضی کوکبی، "تدوین فرمت فهرست‌نویسی ماشین‌خوان (مارک) برای ایران" (پایان‌نامه دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده مطالعات اطلاع‌رسانی، کتابداری و آرشیو، دانشگاه نوساوت ولز، ۱۹۹۴).

3. Nurieh Musavi, "An evaluation of AACR2". library resources and technical services (April and June 1986) 137-174.

برخی فصل‌ها و قواعد را ضروری می‌بینند، همچنین با تدوین قواعدی که اساساً متفاوت با نوع قواعد فهرست‌نویسی انگلومریکن باشد، مخالفت عمده‌ای وجود دارد (موسوی، ۱۳۶۹، ص ۲۷۲-۲۸۹).

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در این قسمت، پاسخ اعضای هیئت علمی که از طریق پرسشنامه گردآوری شده است، استخراج و در جدول‌های توزیع فراوانی گنجانده شده است.

جدول ۱. توزیع فراوانی اعضای هیئت علمی براساس میزان تحصیلات

مقطع	تعداد	درصد
کارشناسی ارشد	۳	۵۰
دکتری	۳	۵۰
جمع	۶	۱۰۰

جدول ۱ نشان‌دهنده میزان تحصیلات جامعه مورد پژوهش است. این جدول مشخص می‌کند که جامعه مورد پژوهش دارای توزیعی برابر با ۵۰ درصد در هر کدام از مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری است.

جدول ۲. توزیع فراوانی نظر اعضای هیئت علمی درباره کاربرد فهرست‌های رایانه‌ای و دستی

نظرات درباره کاربرد انواع فهرست‌ها	تعداد	درصد
با کاربرد صرف فهرست‌های رایانه‌ای موافق هستم	—	—
با کاربرد صرف فهرست‌های دستی موافق هستم	—	—
با کاربرد توأم فهرست‌های دستی و رایانه‌ای موافق هستم	۶	۱۰۰
جمع	۶	۱۰۰

اطلاعات جدول ۲ بیانگر آن است که تمامی جامعه مورد پژوهش (۱۰۰ درصد) با کاربرد صرف هر کدام از انواع فهرست‌های دستی و رایانه‌ای به تنهایی مخالف هستند و این به معنای موافقت تمامی جامعه مورد مطالعه با کاربرد توأم فهرست‌های رایانه‌ای و دستی است. در این قسمت از جامعه مورد پژوهش سؤال شد، از آنجا که اطلاعات ارائه شده در فهرست‌های دستی براساس محدودیت فضا بوده است، آیا از نظر آنان نیازی به گسترش حجم و نوع اطلاعات مربوط به هر منبع است.

جدول ۳. توزیع فراوانی نظر اعضای هیئت علمی درباره گسترش حجم و نوع اطلاعات مربوط به هر

منبع در فهرست

درصد	جمع	در رایانه‌ای بلی، جمع		بستگی به نوع کتابخانه و نیاز مراجعه کننده دارد، گاه بلی و گاه خیر		خیر		بلی	
		درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
۱۰۰	۶	۱۶/۷	۱	۱۶/۷	۱	-	-	۶۶/۶	۴

با مراجعه به جدول ۳ مشاهده می‌شود که هیچ‌کدام از اعضای جامعه مورد مطالعه با گسترش حجم و نوع اطلاعات فهرست‌ها مخالف نبودند، ۶۶/۶ درصد جامعه با گسترش حجم و نوع اطلاعات فهرست‌ها موافق بودند، ۱۶/۷ درصد، گسترش حکم و نوع اطلاعات را منوط به نوع کتابخانه و نیاز و سطح جامعه آن دانسته‌اند و ۱۶/۷ درصد جامعه نیز با گسترش حجم و نوع اطلاعات تنها در فهرست‌های رایانه‌ای موافق بودند و در فهرست‌های دستی، نیازی به این کار نمی‌دیدند و در حقیقت معتقد به دو نوع فهرست با دو نوع اطلاعات از لحاظ حجم و گستره فهرست‌های دستی و فهرست‌های رایانه‌ای بودند.

جدول ۴. توزیع فراوانی نظر اعضای هیئت علمی درباره گسترش انواع گوناگون اطلاعات مربوط به هر منبع

درصد	تعداد	گزینه‌های پیشنهاد شده برای گسترش اطلاعات
۱۷/۴	۴	ذکر نام تمامی پدیدآورندگان هر اثر
۲۱/۷	۵	ارائه فهرست مندرجات منابع
۸/۷	۲	گسترش اطلاعات مربوط به محل نشر
۱۷/۴	۴	ارائه چکیده منابع (کتاب‌ها)
۱۳/۱	۳	ارائه فهرست مأخذ منابع
۱۷/۴	۴	ارائه و نمایش تصویر نقشه‌ها، محتویات فیلم‌ها، نوارهای کامت و... در کنار مشخصات آنها در فهرست‌های رایانه‌ای
۴/۳	۱	بی‌پاسخ
۱۰۰	۲۳*	جمع

* اکثر پاسخ‌گویان در پاسخ به این سؤال به بیش از یک مورد اشاره کرده‌اند، لذا جمع‌نهایی که در جدول مشاهده می‌شود از تعداد کل جامعه بیشتر است.

جدول ۴ نشانگر آن است که بیشترین توافق (۲۱/۷ درصد) درباره ارائه فهرست مندرجات

منابع در فهرست‌ها است، ۱۷/۴ درصد جامعه معتقد به ذکر نام تمامی پدیدآورندگان هر اثر در فهرست بودند، ۱۷/۴ درصد با ارائه چکیده منابع (کتاب‌ها) موافق بودند، ۱۷/۴ درصد با ارائه و نمایش تصویر نقشه‌ها، محتویات فیلم‌ها، نوارهای کاست و... در کنار مشخصات آنها در فهرست‌های رایانه‌ای موافق بودند، ۱۳/۱ درصد با ارائه فهرست مأخذ منابع در فهرست‌ها موافق بودند و کمترین توافق (۸/۷ درصد) درباره گسترش اطلاعات مربوط به محل نشر بوده است.

جدول ۵. توزیع فراوانی نظر اعضای هیئت علمی درباره گسترش انواع گوناگون اطلاعات مربوط به محل نشر

گزینه‌های پیشنهادی جهت گسترش اطلاعات مربوط به محل نشر	تعداد	درصد
ارائه نشانی ناشر	—	—
ارائه نشانی‌های الکترونیکی ناشر	—	—
ارائه تلفن و نمابر ناشر	—	—
تمام موارد فوق	۲	۱۰۰
جمع	۲	۱۰۰

با توجه به اطلاعات جدول ۴، ۸/۷ درصد با گسترش اطلاعات مربوط به محل نشر موافق بودند، از این تعداد سؤال شد که گسترش اطلاعات مربوط به محل نشر تا چه اندازه باشد. با توجه به جدول ۵، کل این جامعه (۱۰۰ درصد) با گسترش اطلاعات در زمینه ارائه نشانی، نشانی الکترونیکی، تلفن و نمابر ناشر موافق بودند.

جدول ۶. توزیع فراوانی نظر اعضای هیئت علمی درباره ضرورت نمایش فهرست‌های رایانه‌ای به شکل سنتی آن

درصد	جمع	خیبر		پلی	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱۰۰	۶	۲	۳۳/۳	۴	۶۶/۷

در این قسمت از جامعه مورد پژوهش سؤال شده بود که با توجه به امکانات رایانه‌ها، آیا نمایش فهرست‌ها به شکل سنتی آن (کارت‌های ۱۲/۵×۷/۵ س.م.) ضرورت دارد. با توجه به جدول ۶، ۶۶/۷ درصد از جامعه با نمایش اطلاعات فهرست‌ها به شکل سنتی آن موافق بودند و تنها ۳۳/۳ درصد مخالف نمایش فهرست‌های رایانه‌ای به شکل سنتی آن در رایانه‌ها بودند.

جدول ۷. توزیع فراوانی نظر اعضای هیئت علمی درباره رعایت علامت نقطه گذاری در فهرست‌های رایانه‌ای

درصد	جمع	بی پاسخ		خیر		بلی	
		درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
۱۰۰	۶	۱۶/۷	۱	۵۰	۳	۳۳/۳	۲

اطلاعات جدول ۷ بیانگر آن است که ۵۰ درصد جامعه مورد پژوهش، اعتقادی به رعایت علامت نقطه گذاری در فهرست‌های رایانه‌ای ندارند و ۳۳/۳ درصد نیز به دلیل جنبه معنایی که در متن سؤال مربوط به این جدول مطرح شده بود معتقدند که این علامت بایستی در فهرست‌های رایانه‌ای رعایت شوند و ۱۶/۷ درصد نیز پاسخی به این سؤال ندادند.

جدول ۸. توزیع فراوانی نظر اعضای هیئت علمی درباره اعتبار انواع کارکردهای سرشناسه در فهرست‌های رایانه‌ای

درصد	تعداد	کارکردهای معتبر سرشناسه در فهرست‌های رایانه‌ای
۲۲/۲	۴	رعایت ترتیب الفبایی پیشینه‌ها به عنوان اولین مدخل ظاهر شده
۱۶/۷	۳	کاربرد سرشناسه برای دادن کتاب شمار (شماره کاتر)
۲۲/۲	۴	سرشناسه وسیله‌ای برای مشخص کردن خالق اصلی اثر
۲۲/۲	۴	گردآوری آثار هر نویسنده در کنار هم
۱۱/۲	۲	گردآوری ویرایش‌ها و روایت‌های مربوط به یک اثر در کنار هم
۵/۵	۱	بی پاسخ
۱۰۰	*۱۸	جمع

* اکثر پاسخ‌گویان در پاسخ به این سؤال به بیش از یک مورد اشاره کرده‌اند، لذا جمع نهایی که در جدول مشاهده می‌شود از ۶ که تعداد کل جامعه است بیشتر است.

با توجه به امکانات رایانه‌ها در بازیابی، سرشناسه یکی از عناصری است که در فهرست‌ها، کارکردش به نوعی زیر سؤال رفته است، لذا از جامعه مورد پژوهش سؤال شد، که از نظر آنان کدام یک از کارکردهای سرشناسه در فهرست‌های دستی، همچنان در فهرست‌های رایانه‌ای نیز معتبر مانده است.

از نظر جامعه مورد پژوهش، رعایت ترتیب الفبایی پیشینه‌ها، سرشناسه به عنوان وسیله‌ای برای مشخص کردن خالق اصلی اثر و سرشناسه وسیله‌ای برای گردآوری آثار هر نویسنده در کنار هم، هر کدام با ۲۲/۲ درصد با بالاترین امتیاز، همچنان کارکردشان در فهرست‌های رایانه‌ای نیز معتبر است، ۱۶/۷ درصد معتقد بودند که از آنجا که از سرشناسه برای دادن کتاب شمار استفاده

می‌شود، حضور آن همچنان در فهرست‌های رایانه‌ای معتبر است، ۱۱/۲ درصد معتقد بودند که سرشناسه به عنوان وسیله‌ای برای گردآوری ویرایش‌ها و روایت‌های مرتبط با یک اثر، حضورش همچنان در فهرست‌های رایانه‌ای معتبر است و ۵/۵ درصد نیز به این سؤال پاسخی ندادند.

جدول ۹. توزیع فراوانی نظر اعضای هیئت علمی درباره محل استقرار اطلاعات سرشناسه در فهرست‌ها

درصد	تعداد	گزینه‌های پیشنهادی درباره محل استقرار سرشناسه
۵۰	۳	استقرار سرشناسه به عنوان اولین مدخل
—	—	اطلاعات سرشناسه به عنوان یکی از عناصر اطلاعاتی شناسه‌های افزوده
۱۶/۷	۱	در فهرست‌های رایانه‌ای، سرشناسه یکی از فیلدهای اصلی است و تقدم و تأخر آن نسبت به سایر عناصر اهمیتی ندارد
۳۳/۳	۲	بی‌پاسخ
۱۰۰	۶	جمع

* تعداد جامعه پاسخ‌دهنده به این سؤال ۴ نفر بودند، ولی از آنجا که برخی از افراد در پاسخ به این سؤال به بیش از یک مورد اشاره کرده‌اند، لذا جمع‌نهایی که در جدول مشاهده می‌شود از ۴ بیشتر است.

با توجه به اینکه ۹۴/۵ درصد (با توجه به اطلاعات جدول ۸) جامعه مورد پژوهش معتقد بودند که به هر حال وجود سرشناسه در فهرست‌های رایانه‌ای ضروری است، از آنان سؤال شد که نظرشان درباره محل استقرار سرشناسه در فهرست‌های رایانه‌ای چیست، ۵۰ درصد جامعه مورد پژوهش معتقد به استقرار سرشناسه به عنوان اولین مدخل در فهرست‌ها بودند، ۳۳/۳ درصد پاسخی به این سؤال ندادند و از نظر ۱۶/۷ درصد، سرشناسه یکی از عناصر اصلی در فهرست است و تقدم و تأخر آن در فهرست اهمیتی ندارد.

می‌بینیم که از تعداد ۴ نفری که در جدول ۸ به کارکرد سرشناسه درباره رعایت ترتیب الفبایی پیشینه‌ها معتقد بودند، ۳ نفر از آنان (جدول ۹) با توجه به معتبر شمردن این کارکرد همچنان معتقد به استقرار سرشناسه به عنوان اولین مدخل نیز هستند.

جدول ۱۰. توزیع فراوانی نظر اعضای هیئت علمی درباره ضرورت اصلاح قانون مستندسازی نام افراد در فهرست‌های رایانه‌ای

درصد	جمع	بی‌پاسخ		خیر		بلی	
		درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
۱۰۰	۶	۱۶/۷	۱	۳۳/۳	۲	۵۰	۳

با توجه به اینکه در حال حاضر نام مستند افراد به شکل معکوس (Inverted) و به صورت

کامل در فهرست‌ها مستند می‌شود از جامعه مورد پژوهش سؤال شد که آیا از نظر آنان این شکل مستندسازی نام افراد - با توجه به امکانات رایانه‌ها در بازیابی - نیاز به اصلاح دارد یا خیر. ۵۰ درصد از جامعه مورد پژوهش معتقد به اصلاح و تغییر شکل مستند نام افراد بودند، ۳۳/۳ درصد نیز نیازی به ایجاد تغییر در شکل مستند نام افراد احساس نمی‌کردند و ۱۶/۷ درصد نیز پاسخی به این سؤال ندادند.

جدول ۱۱. توزیع فراوانی نظر اعضای هیئت علمی درباره شکل مستند نام افراد در فهرست‌های رایانه‌ای

درصد	تعداد	گزینه‌های پیشنهادی درباره شکل مستند نام افراد
—	—	کاربرد اسامی به شکل معکوس (Inverted)
—	—	نام خانوادگی + حرف اول نام
۲۵	۲	شکل کامل نام‌ها (برای بازیابی بیشتر)
۱۲/۵	۱	نام افراد به شکل معکوس و یا معمولی آن در فهرست‌های رایانه‌ای تفاوتی ندارد
۲۵	۲	ذکر تخصص و زمینه حرفه‌ای افراد همراه با نام آنها در فهرست‌های بزرگ برای تمایز افراد با نام مشابه
۱۲/۵	۱	استفاده از نظام‌های کنترل مستند نام‌ها به صورت خودکار (کاربرد نام‌ها به هر شکلی و ارجاع از طریق این نظام خودکار به شکل مستند آن)
۲۵	۲	یک دست نبودن نام‌ها باعث سردرگمی می‌شود
۱۰۰	۸	جمع

* تعداد جامعه پاسخ دهنده به این سؤال ۳ نفر بودند، ولی از آنجا که برخی از افراد در پاسخ به این سؤال به بیش از یک مورد اشاره کرده‌اند، لذا جمع‌نهایی که در جدول مشاهده می‌شود از ۳ بیشتر است.

از ۵۰ درصد که بنابر جدول ۱۰ معتقد به اصلاح ساختار مستند نام افراد بودند، سؤال شد که از نظر آنان بهتر است مستند نام افراد چگونه باشد.

از ۳ نفری که جامعه مورد سؤال این جدول بودند، استفاده از شکل کامل نام‌ها به منظور بازیابی بیشتر، ذکر تخصص و زمینه حرفه‌ای افراد همراه با نام آنها در فهرست‌های بزرگ برای تمایز افراد با نام مشابه، هر کدام با ۲۵ درصد فراوانی، بیشترین گرایش‌ها را درباره شکل مستند نام افراد نشان می‌دهند، ۱۲/۵ درصد جامعه معتقد بودند که نام افراد به شکل معکوس و یا معمولی آن در فهرست‌های رایانه‌ای تفاوتی ندارد. ۲۵ درصد جامعه معتقد بودند که نام مستند افراد به هر شکلی که باشد، بایستی در نهایت به نوعی یکدست‌سازی منتهی شود تا از سردرگمی جلوگیری کند و در نهایت ۱۲/۵ درصد نیز معتقد به استفاده از نام افراد به هر شکل غیرمستند و سپس ارجاع آن از طریق یک نظام خودکار به شکل مستند آن بودند.

جدول ۱۲. توزیع فراوانی نظر اعضای هیئت علمی درباره شکل ارائه اطلاعات مربوط به سازمانها

گزینه‌های پیشنهادی درباره شکل مستند	تعداد	درصد
رعایت رابطه سلسله مراتبی از کل به جزء	۲	۳۳/۳
به صورت مستقیم از نام خود تنالگان استفاده شود	۲	۳۳/۳
رعایت رابطه سلسله مراتبی از جزء به کل	۱	۱۶/۷
بدون پاسخ	۱	۱۶/۷
جمع	۶	۱۰۰

در برخی موارد مشاهده شده است که قانون مستندسازی تنالگانها در بسیاری از موارد به جای اینکه عاملی برای بازیابی بیشتر و بهتر باشد، مانعی در بازیابی بوده است، لذا از جامعه مورد پژوهش سؤال شد که با توجه به امکانات رایانه‌ها در بازیابی، از نظر آنان شکل مستند تنالگانها بهتر است، چگونه باشد.

جدول ۱۲ بیانگر آن است که ۳۳/۳ درصد درباره تنالگانها به رعایت سلسله مراتب از کل به جزء معتقد بودند، ۳۳/۳ درصد معتقد بودند که می‌بایست به صورت مستقیم از عنوان خود تنالگان استفاده شود، ۱۶/۷ درصد به رعایت سلسله مراتب از جزء به کل معتقد بودند و ۱۶/۷ درصد پاسخی به این سؤال ندادند.

جدول ۱۳. توزیع فراوانی نظر اعضای هیأت علمی درباره اعتبار عنوان‌های قراردادی در فهرست‌های رایانه‌ای

درصد	جمع	بی پاسخ		خیر		بلی	
		درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
۱۰۰	۶	۳۳/۳	۲	—	—	۶۶/۷	۴

براساس جدول ۱۳ مشاهده می‌شود که ۶۶/۷ درصد جامعه مورد پژوهش، حضور عنوان‌های قراردادی در فهرست‌های رایانه‌ای را همچنان معتبر می‌دانستند و ۳۳/۳ درصد جامعه پاسخی به این سؤال ندادند.

جدول ۱۴. توزیع فراوانی نظر اعضای هیأت علمی درباره دلایل اعتبار عنوان‌های قراردادی در فهرست‌های رایانه‌ای

ردیف	شرح	تعداد	درصد
۱	در فهرست‌های رایانه عنوان‌های قراردادی، نقش پل‌های فرامتن را پیدا می‌کند	—	—
۲	عنوان‌های قراردادی وسیله‌ای برای کنترل و دسترسی به انواع نموده‌های یک اثر است	۱	۲۵
۳	ردیف ۱ و ۲، هر دو در راستای یک هدف عمل می‌کنند	۳	۷۵
	جمع	۴	۱۰۰

از تعداد ۴ نفری که معتقد به اعتبار عنوان‌های قراردادی در فهرست‌های رایانه‌ای بودند (جدول ۱۳) خواسته شد که دلایل اعتبار عنوان‌های قراردادی در فهرست‌های رایانه‌ای را بیان کنند. به نظر ۷۵ درصد جامعه مورد پژوهش، در فهرست‌های رایانه‌ای عنوان‌های قراردادی نه تنها نقش پل‌های فرامتن را پیدا می‌کنند، بلکه وسیله‌ای برای کنترل و دسترسی به انواع نمودهای یک اثر نیز هستند، ۲۵ درصد جامعه مورد پژوهش دلیل اعتبار عنوان‌های قراردادی در فهرست‌های رایانه‌ای را کارکرد آن به عنوان وسیله‌ای برای کنترل و دسترسی به انواع نمودهای یک اثر می‌دانستند.

جدول ۱۵. توزیع فراوانی نظر اعضای هیأت علمی درباره کاربرد تکرار نام پدیدآورندگان در قسمت فهرست توصیفی

درصد	جمع	خیر		بلی	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱۰۰	۶	۳	۵۰	۳	۵۰

جدول ۱۵ نشانگر آن است که درباره کاربرد تکرار نام پدیدآورندگان در قسمت فهرست توصیفی نمی‌توان به نتیجه خاصی رسید چرا که ۵۰ درصد موافق و ۵۰ درصد مخالف این کاربرد بودند.

از ۳ نفری که به کاربرد تکرار نام پدیدآورندگان در قسمت فهرست توصیفی معتقد بودند، خواسته شد که دلایل خود را در این مورد بیان کنند.

براساس اطلاعات جدول ۱۶، ۶۰ درصد دلیل خود را اینگونه بیان کردند که در تکرار نام پدیدآور، نام غیرمستند فرد به شکلی که در روی اثر ظاهر شده است می‌آید و این امکانی برای بازیابی بیشتر است و ۴۰ درصد دیگر جامعه دلیل خود را تعیین نقش و عملکرد فرد یا افراد در تکرار نام پدیدآور می‌دانستند.

جدول ۱۶. توزیع فراوانی نظر اعضای هیأت علمی درباره دلایل ضرورت تکرار نام پدیدآورندگان در

قسمت فهرست توصیفی

درصد	تعداد	شرح	در تکرار نام پدیدآور
۴۰	۲	نقش و عملکرد فرد مشخص می‌شود	
۶۰	۳	نام غیرمستند فرد به شکلی که در روی اثر ظاهر شده است می‌آید (امکان بیشتر برای بازیابی)	
۱۰۰	۵*		جمع

* تعداد جامعه پاسخ‌دهنده به این سؤال ۳ نفر بودند، ولی از آنجا که برخی از افراد در پاسخ به این سؤال به بیش از یک مورد اشاره کرده‌اند، لذا جمع نهایی که در جدول مشاهده می‌شود از ۳ برابر بیشتر است.

جدول ۱۷. توزیع فراوانی نظر اعضای هیأت علمی درباره قوانین فهرستنویسی منابع

ردیف	نظرات مطرح شده	تعداد	درصد
۱	پیچیدگی قواعد فهرستنویسی به حدی است که به هیچ وجه دانش و آگاهی استفاده‌کنندگان در نظر گرفته نشده است	۳	۴۲/۹
۲	کتابداران در تنظیم قواعد بیشتر نیازهای خود را در نظر گرفته‌اند	۳	۴۲/۹
۳	استفاده‌کنندگان در حال حاضر با اشراف کامل به جست‌وجو در پیشینه‌های کتابشناختی می‌پردازند	—	—
۴	مورد ۳ در صورتی صحیح است که نقش آموزشی کتابخانه در استفاده از فهرست به خوبی اجرا شود	۱	۱۴/۲
جمع		۷*	۱۰۰

* تعداد جامعه پاسخ‌دهنده به این سؤال ۶ نفر بودند، ولی از آنجا که برخی از افراد در پاسخ به این سؤال به بیش از یک مورد اشاره کرده‌اند، لذا جمع نهایی که در جدول مشاهده می‌شود از ۶ بیشتر است.

در این قسمت از جامعه مورد پژوهش درباره قوانین فهرستنویسی منابع سؤال شد، که آیا از نظر آنان تنظیم این قوانین بیشتر به جامعه استفاده‌کننده از این فهرست‌ها (مراجعان به کتابخانه‌ها) و توان و دانش آنها توجه شده است و مراجعان در حال حاضر در استفاده از این فهرست‌ها مشکلی ندارند و یا اینکه رویکرد این قوانین بیشتر در جهت تسلط کتابداران بر مدیریت مجموعه‌هایشان بوده است.

جدول ۱۷ بیانگر آن است که ۴۲/۹ درصد از جامعه مورد پژوهش معتقد بودند که پیچیدگی قوانین فهرستنویسی به حدی است که به هیچ وجه توان استفاده‌کنندگان در استفاده از فهرست‌ها در نظر گرفته نشده است، ۴۲/۹ درصد نیز معتقد بودند در تنظیم این قوانین بیشتر نیاز کتابداران در نظر گرفته شده است و تنها ۱۴/۲ درصد از جامعه با ذکر یک پیش شرط این‌گونه بیان کرده‌اند که اگر نقش آموزشی کتابخانه در استفاده از فهرست به خوبی اجرا شود، مراجعان به کتابخانه‌ها در استفاده از فهرست‌ها مشکلی نخواهند داشت.

یافته‌های پژوهش

تأملی کوتاه در نتایج حاصل از پژوهش حاضر، ما را با رویکردها و نظرات مدرسان کتابداری درباره تجدید نظر قوانین فهرستنویسی با توجه به محمل جدید آنها (رایانه‌ها) آشنا می‌کند که جنبه‌های متنوع این استنتاج عبارت است از:

- با وجود آنکه در بسیاری از کشورهای پیشرفته فهرست‌های دستی کنار گذاشته شده است و فهرست‌های رایانه‌ای جایگزین آنها شده‌اند و حتی در کشور ما نیز در بسیاری از کتابخانه‌های

تخصصی، فهرست‌های رایانه‌ای جایگزین فهرست‌های دستی شده‌اند، ۱۰۰ درصد جامعه مورد بررسی ما، هنوز هم معتقد به کاربرد توأم فهرست‌های دستی و رایانه‌ای هستند. نگارنده این امر را ناشی از نوعی محافظه‌کاری که در کشورهای در حال رشد به دلیل عدم حمایت مالی مدیران از کتابخانه‌ها و عدم وجود سیستم‌های رایانه‌ای مناسب برای پشتیبانی از فهرست‌های مجموعه کتابخانه‌ها می‌داند.

- اگرچه اکثر جامعه مورد مطالعه به نوعی معتقد به بازنگری در قواعد فهرستنویسی در فهرست‌ها بودند، ولیکن در اکثر موارد به طور ضمنی اشاره به فهرست‌هایی با توجه به انواع کتابخانه‌ها داشتند، بدین معنی که از دید آنان معقولانه‌تر است که چند نوع فهرست داشته باشیم که در هر کدام از آنها سطح خاصی از اطلاعات ارائه شود (قوانین مختصر برای فهرست‌های دستی و قوانینی برای اطلاعات مفصل‌تر در فهرست‌های رایانه‌ای و یا پیوسته).

- اکثریت جامعه مورد مطالعه (۶۶/۶ درصد) معتقد به گسترش حجم و نوع اطلاعات مربوط به هر منبع در فهرست بودند.

- ارائه فهرست مندرجات منابع، یکی از عناصری بود که توافق بیشتری بر ارائه آن در گسترش فهرست‌ها بود و ارائه چکیده کتاب‌ها و ذکر نام تمامی پدیدآورندگان هر اثر، عناصری بودند که در مرتبه دوم، توافق با آنها بود.

- گروهی که با گسترش اطلاعات مربوط به ناشر موافق بودند، همچنین معتقد بودند که اطلاعات مربوط به ناشر بایستی در حد ارائه نشانی ناشر، نشانی الکترونیکی، تلفن و نمابر ناشر باشد.
- اکثریت جامعه (۶۶/۷ درصد) معتقد بودند که در فهرست‌های رایانه‌ای نیز شکل نمایش فهرست بهتر است به شکل سنتی آن باشد.

- درباره اینکه آیا از نظر جامعه مورد مطالعه، علائم نقطه‌گذاری در فهرست‌های رایانه‌ای می‌بایست رعایت شود، یا خیر، نمی‌توان به نتیجه قاطعی رسید، چرا که نیمی از جامعه مورد مطالعه (۵۰ درصد) مخالف رعایت علائم نقطه‌گذاری و نیمی دیگر موافق رعایت آنها در فهرست‌های رایانه‌ای بودند.

- به نظر اکثریت جامعه مورد مطالعه (۲۲/۲ درصد برای هر کدام از کارکردها)، سه کارکرد سرشناسه که عبارتند از: رعایت ترتیب الفبایی پیشینه‌ها به عنوان اولین مدخل ظاهر شده، سرشناسه، وسیله‌ای برای مشخص کردن خالق اصلی اثر و سرشناسه وسیله‌ای برای گردآوری آثار هر نویسنده در کنار هم، همچنان در فهرست‌های رایانه‌ای معتبر است.

- با توجه به اعتقاد اکثریت جامعه مورد مطالعه به اعتبار کارکرد سرشناسه به عنوان عاملی جهت رعایت ترتیب الفبایی پیشینه‌ها، نیمی از جامعه معتقد بودند که محل استقرار سرشناسه

در انواع فهرست‌ها، اولین مدخل آنهاست.

- با توجه به اینکه نیمی از جامعه معتقد به اصلاح قانون مستندسازی نام افراد در فهرست‌های رایانه‌ای بودند، از نظر اکثر آنها (۲۵ درصد برای هر کدام از موارد) بهتر است برای بازیابی بهتر همچنان از شکل کامل نام‌ها استفاده شود و در فهرست‌های بزرگ، به منظور تمایز افراد با نام‌های مشابه، تخصص و زمینه حرفه‌ای آنها ذکر شود و همچنین نوع مستندسازی به گونه‌ای باشد که در نهایت به نوعی یک دست‌سازی منتهی شود.

- در مورد شکل مستند تنالگان‌ها نمی‌توان به نتیجه خاصی رسید، چرا که بیشترین توافق‌ها به صورت برابر (۳۳/۳ درصد برای هر کدام از موارد) در یک گروه مربوط به رعایت رابطه سلسله مراتبی از کل به جزء و در گروه دیگر مربوط به استفاده مستقیم از نام خود تنالگان بود.

- با توجه به اعتقاد اکثریت جامعه مورد مطالعه (۶۶/۷ درصد)، درباره اعتبار عنوان‌های قراردادی در فهرست‌های رایانه‌ای، از دید اکثریت این گروه (۷۵ درصد) عنوان‌های قراردادی علاوه بر کارکردشان به عنوان پل‌های فرامتن در فهرست‌های رایانه‌ای، وسیله‌ای برای کنترل و دسترسی به انواع نمودهای یک اثر نیز هست.

- درباره این‌که نظر جامعه، مورد مطالعه درباره کاربرد تکرار نام پدیدآورندگان در قسمت فهرستی توصیفی چیست، نمی‌توان به نتیجه خاصی رسید، چرا که نیمی از جامعه معتقد به کاربرد آن بودند و نیمی دیگر نیازی به کاربرد آن نمی‌دیدند.

- از نظر اکثریت گروهی که معتقد به کاربرد تکرار نام پدیدآورندگان در قسمت فهرست توصیفی بودند (۶۰ درصد)، از طریق این کاربرد با به کارگیری نام غیرمستندی که در خود اثر به کار رفته است، امکانی برای بازیابی بیشتر فراهم می‌شود.

- در نهایت اکثریت جامعه مورد مطالعه (۴۲/۹ درصد برای هر کدام از موارد) معتقد بودند که پیچیدگی قواعد فهرست‌نویسی با توان و دانش استفاده‌کنندگان از فهرست‌ها همخوانی ندارد و کتابداران در تنظیم این قواعد بیشتر نیازهای خود را به منظور مدیریت مجموعه‌هایشان مد نظر داشتند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتیجه یافته‌ها حاکی از آن است که هنوز در جامعه ایران، به فهرست‌های دستی به عنوان امری لازم در کتابخانه‌ها نگرسته می‌شود، لذا در تجدید نظر در اصول قواعد فهرست‌نویسی اغلب افراد، نوعی تفکیک در قواعد برای فهرست‌های دستی و فهرست‌های رایانه‌ای قائل می‌شوند، بدین معنی که از نظر آنان در حالی که حضور دو نوع فهرست دستی و رایانه‌ای در

کتابخانه‌ها ضروری است، بهتر است که با توجه به امکانات رایانه‌ها، تنها اصول و قواعد خاص فهرست‌های رایانه‌ای تجدید نظر و یا تدوین شود.

پیشنهادات برخاسته از یافته‌های این پژوهش عبارت است از:

- پیشنهاد می‌شود که به منظور بازنگری مجدد در قواعد فهرست‌نویسی - که امری اجتناب‌ناپذیر در آینده‌ای نزدیک است - مطالعاتی همه جانبه با همکاری طراحان نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای و متخصصان بخش‌های خدمات فنی در رابطه با شکل و اطلاعات فهرست‌ها صورت گیرد.

- باید مد نظر داشت که تدوین قوانینی جدید یا بازنگری قوانین فعلی فهرست‌نویسی بدون نظرسنجی از نیازها و توقعات جامعه استفاده‌کننده از این فهرست‌ها، چیزی جز اتلاف بیهوده زمان و هزینه نیست، لذا پیشنهاد می‌شود به منظور هرگونه بازنگری در این قوانین، ابتدا مطالعه‌ای عمیق در توقعات جامعه استفاده‌کننده از انواع فهرست‌های کتابخانه‌ای، فهرستگان‌ها، فهرست‌های پیوسته و... صورت گیرد.

- بدیهی است که تبعیت بی‌قید و شرط از قواعد ISBD در نهایت به نوعی استانداردسازی و تسهیل در امر مبادله اطلاعات منتهی خواهد شد، ولیکن آیا صحیح است که در تمامی انواع کتابخانه‌های تخصصی، دانشگاهی، کودکان، و عمومی و... یا در تمامی انواع فهرست‌ها به دلیل استانداردسازی از این قوانین خاص پیروی کرد، به طور مثال در یک کتابخانه کودک، تبعیت صرف و کامل از این قواعد باعث اتلاف زمان و هزینه می‌شود، در یک کتابخانه دانشگاهی و یا تخصصی، اطلاعاتی که با توجه به قواعد فهرست‌نویسی در فهرست‌ها ارائه می‌شود، محدود است و در نهایت در فهرست‌های پیوسته که استفاده‌کننده هزینه نسبتاً فراوانی جهت دسترسی به آنها می‌پردازد، اطلاعات محدودی دربارۀ اثر، به او ارائه می‌شود، لذا پیشنهاد می‌شود در بازنگری آتی این قوانین به قوانینی چند سطحی (با توجه به انواع کتابخانه‌ها و فهرست‌ها) توجه شود.

مآخذ

۱. پژوهشنامه اطلاع‌رسانی (ویژه پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی دکتری و کارشناسی ارشد) (۱۳۷۸). ۸ (فروردین ۱۳۷۸)، ص ۷، ۸-۹.
۲. فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۷۶). "تجدید نظر در اصول و قواعد فهرست‌نویسی انگلو-امریکن". فصلنامه کتاب. شماره ۴ (زمستان) ص ۳۸-۵۸.
۳. — (۱۳۷۵). "حذف اصل سرشناسه؟". فصلنامه کتاب. شماره ۴ (زمستان) ص ۸-۲۲.
۴. — (۱۳۷۷). فهرست‌نویسی: اصول و روش‌ها. ویرایش ۲. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.

۵. کوکی، مرتضی (۱۹۹۴). "تدوین فرمت فهرست‌نویسی ماشین خوان (مارک) برای ایران". پایان‌نامه دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه مطالعات اطلاع‌رسانی، کتابداری و آرشیو، دانشگاه نیوساوت ولز.
۶. موسوی، نوریه (۱۳۶۹). "ارزشیابی ویرایش دوم قواعد فهرست‌نویسی انگلوا امریکن". ترجمه رحمت‌الله فتاحی. فصلنامه کتاب. شماره ۲، ۳، ۴ (تابستان، پاییز و زمستان): ۲۷۲-۲۸۹.
7. Fattahi, Rahmatollah (1996). "Relevance of cataloguing principles to the online environment: An historical and analytical study". P.h.D. thesis of library and information science, school of information, library and archives studies, university of New south wales.
8. Huthwait., Ann (1999). "Outcomes of meeting held in Brisbane, Australia 18-20 October 1999", [Online]. Available: <http://www.nlc-bnc.ca/jsc/index.htm>.
9. "international Conference on the principles and future development of AACR", (1999). [Online]. Available: <http://www.nlc-bnc.ca/jsc/index.htm>.
10. Musavi, Nurieh. "An evaluation of AACR2" (1986). Library resources and technical services (April and June) 137-147.